

Сопубеков Нематилла Абдилахтович, т.и.к., доцент,
Умарова Мадинабону Сулайманджановна, магистрант,
Койчуманов Максатбек Дуйшенбекович, магистрант,
Ош технологиялык университети

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА САНАРИПТИК ТЕЛЕРАДИОБЕРҮҮГӨ ӨТҮҮНҮН ЗАРЫЛЧЫЛЫГЫ

Бул макалада маалымат алуу булактарынын сапатын жогорулатууда жана маалымат мейкиндигин кеңейтүүдө санариптик телеберүүнүн ролу жана аны жайылтуунун зарылчылыгы каралды. Азыркы учурда санариптештирүү дүйнөнүн көпчүлүк өлкөлөрүндө, анын ичинде Кыргыз Республикасында өтө кызуу жүрүүдө.

Негизги сөздөр: санариптик берүү, маалымат, контент, жабдык, телерадиоберүү.

Сопубеков Нематилла Абдилахтович – к.т.н., доцент,
Умарова Мадинабону Сулайманджановна, магистрант,
Койчуманов Максатбек Дуйшенбекович – магистрант,
Ошский технологический университет

НЕОБХОДИМОСТЬ ПЕРЕХОДА НА ЦИФРОВОЕ ТЕЛЕРАДИОВЕЩАНИЕ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

В данной статье рассматривается роль цифрового телерадиовещания при повышении качества источников информации и необходимость его развития. В данное время цифровизация интенсивно развивается во многих странах мира, в том числе и в Кыргызстане.

Ключевые слова: цифровое вещание, информация, контент, устройства, телерадиовещание.

Sopubekov Nematilla Abdilahatovich,
Candidate of technical sciences, associate professor,
Umarova Madinabonu Sulaimanjanovna-graduate student,
Koichumanov Maksatbek Duyshenbekovich- graduate
student, Osh Technology University

NEED FOR TRANSITION TO DIGITAL TV AND RADIO BROADCASTING IN THE KYRGYZ REPUBLIC

This article discusses the role of digital broadcasting in improving the quality of information sources and the need for its development. At this time, digitalization is developing rapidly in many countries of the world, including Kyrgyzstan.

Key words: digital broadcasting, information, content, devices, broadcasting.

Изилдөөнүн актуалдуулугу. Маалыматтарды массалык таркатууда телеберүү жана радиоуктуруу негизги ролду ээлейт. Жалпыга маалымдоо каражаттары катары калкты коомдук туруктуулукка үндөөгө, өнүгүүгө, руханий жана экономикалык өнүгүүсүнө таасир этүүчү күч болуп саналат.

Азыркы учурда дүйнөдөгү көпчүлүк мамлекеттер санариптик телерадиоберүүгө өтүшүүдө. Кыргыз Республикасы да санариптик телерадиоберүүгө Борбордук Азия өлкөлөрүнүн ичинде биринчилерден болуп өткөн мамлекеттердин катарына кирет [2].

Биздин мамлекетте санариптик телерадиоберүүгө өтүү мамлекеттин маалыматтык коопсуздугун камсыз кылуу маселелери, ошондой эле, сапаттуу берүү аркылуу калктын маалыматтын ачыктыгына болгон муктаждыктарын канааттандыруу маселелерин чечүүгө байланышкан. Санариптик берүү телеберүүнү, радиоберүүнү гана эмес, ошондой эле, коммуникациянын башка тармактарын да өзүнө камтып кетет.

Телерадиоберүү – бул коомдук мааниге ээ болгон маалыматтардын негизги булагы болуп эсептелет, адатта өлкөдөгү маалыматтык жана маданий-эстетикалык мейкиндигин калыптандыруудагы башкы каражат катары болуп эсептелет [1]. Ошол себептүү, анын ар бир өкмөткө өз жарандарынын көз караштарына жана баалуулуктарына таасир берүү үчүн керектиги айкын. Дүйнөлүк аренада колдонуучулардын интерактивдүү массалык маалымат каражаттарына жана интернетке акырындык менен, бирок, жетишерлик түрдө өтүп жаткандыктарына карабастан биздин мамлекетте интернеттик инфраструктуранын акырындык менен өнүгүсүнө байланыштуу келечекте телерадиоберүү калк үчүн актуалдуулугу жогору бойдон калат. Ошондуктан санариптик берүүгө өтүү – бул бир гана техникалык эмес, көбүнчө маданий, социалдык, экономикалык жана саясий маселе болуп да эсептелет.

Санариптик берүүгө өтүүнүн зарылчылыгы. Санариптик берүүгө өтүү долбоору 2013-2017-жылдарга карата Өлкөнүн туруктуу өнүгүү стратегиясында артыкчылыкка ээ болгон улуттук долбоорлордун бири катары аныкталган [2,3]. КР Өкмөтү 2017-жылдан калбай өлкөнүн бардык аймактарында коомго санариптик телеберүүнүн жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу боюнча тапшырма койгон болчу. Ошонун негизинде Кыргыз Республикасында аналогдук берүү 2017-жылдын 15-майында толук токтотулган [3,4]. Санариптик телерадиоберүү системасына өтүү телеберүү тармагын заманбап туруктуу иштей турган жана рынок шарттарында жеке өнүгүүсүнө ээ болгон экономиканын тармактарына карай реформалоо аркылуу калкты маалымат булактары менен дагы да толугураак жеткирүү муктаждыгы менен байланыштуу. Азыркы учурда дүйнөдөгү баардык өлкөлөрдө маалымат алуунун болгон деңгээлин, эң аз дегенде, сактап калуу жана, эң көп дегенде, алыскы аймак менен борбордун, ири шаарлар менен алыскы шаар-айылдардын ортосундагы маалыматтык теңсиздикти жоюу («санариптик ажырым») мамлекеттик органдар тарабынан чечилип, «санарипке» өтүү менен байланышкан биринчи жана эң маанилүү тапшырмалардан болуп эсептелинет. «Санарипке» өтүү санариптик берүү тармагында өлкө тарабынан кабыл алынган эл аралык милдеттерди – Санариптик берүү планын (Женева 2006) аткарууну да талап кылат. Биринчи кезекте Кыргыз Республикасы өлкөнүн чек араларга жакын аймактарында санариптик берүүнү толук жана үзгүлтүксүз камсыз кылышы керек [2]. Себеби чек араларга жакын райондордо коңшулаш өлкөлөрдүн (Казахстан, Өзбекистан, Тажикстан) телеберүүсү ушул кезге чейин үстөмдүк кылып келген.

Санариптик берүүгө өткөндөн кийин биздин мамлекетте орнотулган санариптик станциялар артыкчылык алышат жана баштапкы негизде иштей башташат. Бул болсо, эгерде коңшулаш өлкөлөр ушул кезге чейин санариптик берүүгө өткөн болсо, анда санариптик сигналдарды кабыл алган телевизиондук кабыл алгычтарга тоскоолдук жаратпоосу үчүн Кыргыз Республикасы өзүнүн чек арага жакын аймактарында аналогдук берүүнү өчүрүүгө милдеттүү дегенди түшүндүрөт.

Андан сырткары, санариптик берүүгө өтүү менен бирге бирдиктүү коммуникативдик маселелерди чечүү, мейкиндикти жана өлкөнүн маалыматтык коопсуздугун сактоо маселесин чечүү да негизги ролду ойнойт.

Кыргызстан тоолуу өлкө болгондуктан анан рельефи, ошондой эле, өлкөнүн калкынын жарымынан көбү (66%) айыл жерлеринде жашагандыгына байланыштуу

республикада санариптик телерадиоберүүгө өтүүнү ишке ашыруу процессине өзүнүн өзгөчөлүктөрүн киргизет. Башка мамлекеттердей эле, бир топ убакытка чейин Кыргызстанда да санариптик берүү аналогдук көрсөтүү менен бирге жүргүзүлүп келди, анткени, санариптик берүүгө өтүү этап менен ишке ашырылып келди. Аналогдук режимде берүүнү толугу менен токтотконго чейин тесттик режимде; санариптик берүүнү өлкөнүн ички аймактарында киргизип, аны чек араларга жакын аймактарда иштеткенден кийин гана жайылтылды. Техикалык жабдыктарды алмаштырганга, кайра даярдап оңдогонго да убакыт керек болду. Андан сырткары, баардык эң зарыл болгон керектүү түзүлүштөрдү сатып алып, аларды ишке киргизүү да убакытты талап кылгандыктан, өткөөл мезгилде санариптик берүү менен аналогдук берүүнү удаалаш киргизүү зарыл болду. Мамлекет тарабынан 2011-жылы Кыргыз Республикасында санариптик телерадиоберүүгө өтүү Программасы кабыл алынып, «жер үстүндөгү санариптик эфирдик берүү» менен, жердик антенналык - мачталык түзүлүштөгү инфраструктураны колдонуу менен ишке ашырылууда [2,3,4].

Кыргыз Республикасындагы тоолуу рельеф жана калктын жыштыгынын аздыгы санариптик технологияны колдонуу менен аймакты телеберүү менен мүмкүн болушунча көбүрөөк камтууну камсыз кылууга жана эфирдик санариптик телеберүү менен гана калкты 100% камтууга мүмкүнчүлүк түзүлөт. Программа менен катар эле, санариптик берүүнү оптобулалык (оптоволокондук жазы тилкелүү интернет) жана спутниктик байланыш аркылуу өнүктүрүү боюнча жеке инвестициялык долбоорлор ишке ашырылууда.

Коомдук консультация жана угуулардын негизинде бир катар адистер тарабынан булар сунушталган: жер үстүндөгү эфирдик санариптик берүү системасы менен катар эле санарипти өнүктүрүүдө башка альтернативалык мүмкүнчүлүктөрүн тактык менен изилдөө. Алардын бири катары спутниктик телеберүүнү айтсак болот.

Бир гана так экономикалык эсептөөлөрдү жүргүзүүнүн жардамы менен мамлекеттик саясатты ийгиликтүү ишке ашыруу үчүн кеңири түшүнүктөрдү тандоого жана кайсы стратегиялык багыттар бизге пайдалуу экендигин түшүнүүгө мүмкүн болот. Ошондуктан, мамлекеттик саясатты жүргүзүү рыноктор, продуктылар, инвестициялар, кирешелер ж.б. карата ченемдердин топтому узак мөөнөткө принципиалдык түрдө туруктуу өзгөрбөшү керек. Телеберүү чөйрөсүн ыкмалардан жана аны жайылтуу технологияларына көз каранды болбостон жөнгө салуусун мезгил талап кылып жатат. Өкмөт программалардын социалдык пакетин кабелдик, спутниктик телекөрсөтүү программалары пакетине киргизүүнүн так тартибин иштеп чыгууну көздөөдө.

Санариптик берүүгө өтүүнүн негизги максаттары. Биздин мамлекет санариптик берүүгө өтүүдө төмөнкүдөй максаттарды алдыга койгон:

- берүүнүн жогорку өндүрүштүк-технологиялык мүмкүнчүлүктөрүнө чыгуу;
- программалык контенттин санын көбөйтүү;
- аймактарда каналдарды жогорку санариптик сапатта берүү;
- интерактивдик баарлашуу мүмкүнчүлүктөрүн түзүү;
- жаңы стандарттарды колдонуу менен берүү сигналдарын өндүрүү, калыптандыруу жана жайылтуу;
- жаңы жабдыктарды сатып алуу жана санариптик телеберүүнүн заманбап инфраструктурасын куруу.

Санариптик берүүнү технологиялык жактан өнүктүрүү жакынкы учурда мамлекет жана жеке секторлор тарабынан ири инвестицияларды тартууну талап кылат. Азыркы мезгилде санариптик берүүгө өткөрүүнү ишке ашыруу боюнча негизги ишти мамлекет жана акциялардын мамлекеттик пакетине ээ болгон коммерциялык структуралар ишке ашырып келүүдө. Санариптик берүүнү өнүктүрүүдө, ири инвестицияларды тартууда, санариптик телеберүү рыногунда жаңы инвесторлорду тартуу муктаждыгы келип

чыгууда. Колдонуучулар дайыма жаңы маалыматтарды, жаңылыктарды алып турууга кызыкдар. Кээ бир өлкөлөрдүн тажрыйбасы көрсөткөндөй аймактык (коллективдүү, жеке) массалык маалымат каражаттары жана телерадиоберүү мекемелери санариптик берүүгө өтүү мезгилинде ар кандай тоскоолдуктардан жана себептерден улам жабылып калуу тобокелчилигине дуушар болуу коркунучу да бар. Негизги маанилүү себептер – булар аймактык-региондук телеканалдардын техникалык жана адистик потенциалдын төмөндүгү, начар техникалык инфраструктура, аймактагы жарнамалык рыноктун көлөмүнүн аздыгы, каржы булактарынын аздыгы. Демек, бул аймактык телерадиоберүү мекемелерин өнүктүрүү үчүн уюштуруучулук – экономикалык шарттарды сактоо жана түзүү боюнча мамлекеттин туруктуу саясаты зарыл [4].

Санариптик берүүнү жайылтууну борбордук, региондук жана жергиликтүү деңгээлдерди бирдиктүү маалымат мейкиндигине топтоштурган социалдык мааниге ээ болгон долбоор катары кароо керек жана төмөнкүлөрдү эске алуу керек:

- контент (телекөрүүчүлөрдүн муктаждыктары);
- саясаттын субъекттери;
- телерадиоберүүнүн субъекттери.

Санариптик берүүгө өтүүнүн пайдалуулугунун негизги критерийи бул керектөөчүлөрдүн телерадиоберүү аркылуу маалыматтын жеткиликтүүлүгү менен канааттануу деңгээли болуп саналат, ошол себептен, маалыматтын жеткиликтүүлүгүнүн жана улуттук контенттин көлөмү санариптик берүүгө өтүүдө сапаты жогору болушу керек.

Санариптик берүүгө өтүүнүн артыкчылыктары. Санариптик берүү төмөндөгүдөй мүмкүнчүлүктөрдү берет [2,3]:

- Калкты телеберүү менен камсыздоону көбөйтүү, жана калкты территориалдык жактан камсыздоодогу диспропорция жоюлат;
- Абоненттердин маалыматтарды өз убагында ачык колдонуусун жетишерлик түрдө кеңейтүү, санариптик берүүдө транспортту айдап жүргөндө, мобилдик телефондордо жана компьютердик каражаттарда телевизиондук программалардын (стандарттык ТВ-кабыл алгычтардан сырткары) тартылышын толук түрдө камсыз кылынат;
- Жеткиликтүү телепрограммалардын санын көрүнүктүү түрдө көбөйтүүнүн эсебинен маалыматтык булактардын кеңирирээк спектри колдонуучуларга тартууланат;
- Берүүнүн сапатын жакшыртуу. Санариптик телеберүүнүн сапаты тартуунун ар кандай шарттарында эң жогору бойдон калат. Санариптик телеберүүнүн аналогдук телеберүүгө караганда тоскоолдуктарга туруктуулугу жогорку эффективдүү каскаддык жаңылоочу коддордун колдонулгандыгы менен негизделет.
- Транспорттук чөйрөнүн өткөрүүчүлүк жөндөмүнүн эффективдүүлүгүн жогорулатууну камсыз кылат, анткени, бир эле бөлүнгөн жыштыкта бир канча көбүрөөк телеканалдарды берүүгө болот;
- Колдонуучуларга кошумча кызматтарды жеткирүүнү өнүктүрүү мүмкүнчүлүгү камсыз кылынат (интерактивдик телеберүү, кабельдик телеберүү ж.б.).

Жыйынтык. Азыркы учурдагы көз карандысыз изилдөөлөрдүн маалыматтарына таянсак Кыргыз Республикасында калк үчүн маалымат алуунун негизги булагы мурункудай эле телерадиоберүү экендигин тастыктайт. Сурамжылоого катышкандардын ичинен: телеберүүдөн маалымат алгандар – 88,2%, ал эми радиоберүүдөн маалымат алгандар - 30% түзгөн. Ушулардын негизинде санариптик берүүнү жайылтуу жана өнүктүрүү жашообузда негизги ролду ээлейт деп айтсак болот.

Адабияттар:

1. **Кривошеев, М.И.** Международная стандартизация цифрового телевизионного вещания [Текст] / М.И. Кривошеев // М.: Научно-исследовательский институт радио, 2006.

2. Кыргыз Республикасында санариптик телерадиоберүүгө өтүүнүн программасы. КР Өкмөтүнүн №692 Токтому. 02.11.2011-ж. Бишкек.
3. 2013-2017-жылдарга Кыргыз Республикасын туруктуу өнүктүрүүнүн Улуттук Стратегиясы. // Кыргыз Республикасынын Президентинин 2013-жылдын 21-январындагы № 11 Жарлыгы. Бишкек.
4. КР санариптик телерадиоберүүгө өтүү жана аны өнүктүрүү саясаты: кырдаалды баалоо жана жарандык коомдун сунуштары. // Санариптик Кыргызстан» коомдук уюмдар альянсы. 2014, Бишкек